

DE HISTORIE

GAAT DOOR

HET EIGEN DORP

door
A. ALGRA

Deel III

OOSTERZEE

Een dorp wel anderhalf uyren lanck, leeftochtich, insonderheyt van Riviervisch; heeft een Wage: twee heerlijcke Hof-steden gesticht by de Grietlieden van 't geslachte Oosterzee.

Dat is alles, wat Schotanus ons in de 17de eeuw van Oosterzee weet te vertellen. De lengte is gebleven en veel bijzonders is er heden ten dage ook niet te vertellen van het uitgestrekte dorp met zijn door en door agrarisch karakter.

En toch is Oosterzee een korte tijd de zetel geweest van een graaf, een *graaf van Friesland*. Het is onjuist, zoals wel eens gezegd wordt, dat ons gewest nimmer graven heeft gekend. In de 11de eeuw waren hier de Brunonen, die het bewind voerden over Oostergo, Westergo, Islego en Staveren en later ook over Hunsingo en Fivelgo, dus over een groot deel van het noorden van ons land. Nog vinden we in het Fries museum tal van munten met de beeltenissen van Graaf Egbert I en Egbert II, die in Staveren resideerden. Toen in 1089 het huis uitstierf, werden Oostergo en Westergo aan de Utrechtse bisschop gegeven, maar de Friezen stoorden zich weinig aan de beschikkingen van de keizer. Zij wensten geen uitlander en de kerkvorst werd alleen als geestelijk leidsman erkend. Een poging om de aanspraken van Holland en Utrecht beide te honoreren, deed Keizer Frederik Barbarossa in 1165. Voortaan zou Friesland aan de bisschop en de graaf gezamenlijk behoren, maar ook dit dubbele juk is door de Friezen niet geaccepteerd en noch de graaf van Holland noch de bisschop van Utrecht hebben lang enig gezag bewesten het Vlie uitgeoefend, Staveren dan uitgezonderd.

Even leek het omstreeks 1200, dat Friesland weer een eigen graaf zou hebben. De Hollandse graaf Dirk VII, die in die tijd regeerde, had een lastige jongere broer, die met Vlaamse en Friese hulp zelfs oorlog voerde tegen Holland. Door bemiddeling van hun beider oom, Bisschop Boudewijn, kwam er een vergelijk tot stand. Willem zou graaf van Ooster- en Westergo worden en op die manier waren Holland en Utrecht beide van dit moeilijk te regeren gebied af.

De Friezen accepteerden deze regeling. Een eigen graaf, daartegen hadden ze geen bezwaar, en zo werd graaf Willem gehuldigd. Hij vestigde zich te Oosterzee, waar hij een kasteel liet bouwen en zo werd dit dorp gravenresidentie. Dat hij zo excentrisch zijn zetel koos, was mee het gevolg van het feit, dat hij voortdurend overhoop lag met Hendrik Kraan, Heer van Kuinre. Hij versloeg zijn vijand, die naar Utrecht vluchtte. De Bisschop, die naar Friesland overstak, omdat hij toch nog wel iets wilde trekken uit zijn afgestaan gebied (dat was beloofd door Willem), werd gevangen gezet te Oosterzee en eerst na voorspraak van een aantal geestelijken weer vrijgelaten. Ook de vrede met Broer Dirk van Holland bleef niet bewaard, waarschijnlijk ook, omdat Willem er niet aan dacht om zijn geldelijke verplichtingen te voldoen. Hij wilde geen zetbaas van zijn oom en broer zijn, maar 'soverein vorst, en zijn onderdanen waren dit roerend met hem eens.

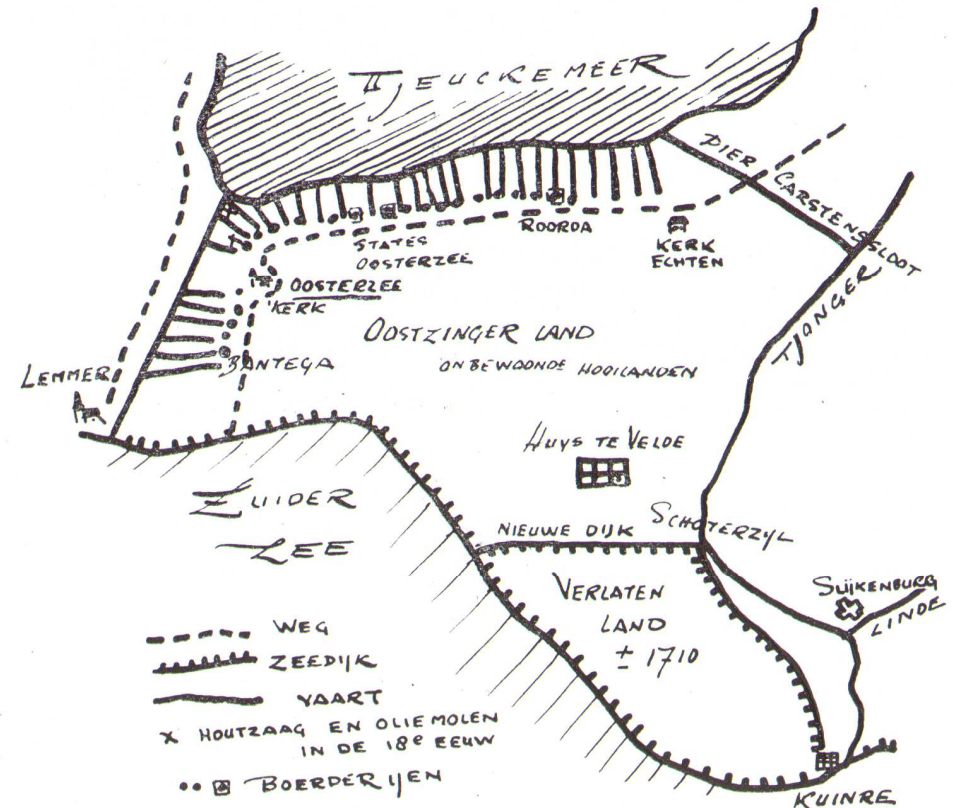
Lang duurde het bewind echter niet. Graaf Dirk stierf en liet zijn graafschap na aan zijn enige dochter Ada, die, terwijl het lijk van haar vader nog boven aarde stond, met de Graaf van Loon (in de omgeving van Luik) huwde. Maar Willem maakte óók aanspraak op de erfenis. Hij kreeg steun van ontevreden Hollandse edelen en begaf zich naar Zeeland, vanwaar uit hij Holland veroverde. Hij was nu echter geen persona grata meer bij de Friezen, die hun gebied niet als een aanhangsel van Holland wilden gedegradeerd zien en zo verloor Oosterzee zijn glorie weer, die slechts van 1196—1203 had geduurd.

Op het Oostzingerland zijn „in voortyden veel veldslaghen gehouden”, zo vertelt Schotanus over het grote veld ten zuiden van Oosterzee. Welke deze vele veldslagen zijn geweest, vermeldt hij niet, maar zeer waarschijnlijk heeft hem daarbij voor ogen gezweefd de strijd tussen Juw Juwina en de Hollandse graaf Albrecht in het jaar 1396 in het Oostzingerland. De slag bij Warns in 1345 is bekend. De Hollandse Graaf Willem IV leed, toen hij een aanslag op de Friese vrijheid deed, een smadelijke nederlaag en liet het leven. Zijn lijk werd in Bloemkamp bij Hartwerd begraven.

Deze smaad moest gewroken worden. Hertog Albrecht en zijn zoon Willem besloten om „ons oude erfdeel” te heroveren en het lijk van hun oom en oudoom op te sporen. Dat heette eervoller dan te strijden tegen de Turken, „die ons niets hebben misdaan”. De hele ridderschap van Henegouwen marcheerde op, de koningen van Frankrijk en Engeland zonden hulptroepen, Hoeksen en Kabeljauwsen in Holland sloten zich eendrachtig hierbij aan, belust op buit. De 27ste augustus 1396 stak de vloot van Enkhuizen over naar Kuinre. 1400 schepen met 180.000 man, zo vertellen de kroniekschrijvers. Waarschijnlijk zullen we van beide aantallen wel een nul kunnen weglaten. Juw Juwina voerde de Friezen aan, „die klein in getal, zeer dapper streden”, maar zij moesten op het Oostzingerland het onderspit delven. Juw Juwina zelf sneuvelde en honderden Friezen met hem. Geen kwartier werd gegeven, om de nederlaag van 1345 te wreken en een groot deel van Westergo werd gebrandschat. Maar half september ontruimde Albrecht reeds

weder heel Friesland op Staveren na. Friesland bleef ook nu *nominaal* bezit van de Hollandse graven.

Nog eens moest Oosterzee het ontgelden, toen een Utrechtse bisschop het dorp in brand liet steken vanwege wanbetaling. Over schulden en weigeringen om die te betalen, is voortdurend geschil geweest tussen de bisschop en de dorpen in het zuiden van onze provincie, voornamelijk in de Stellingwerfen, maar ook in Lemsterland.

Heeft Oosterzee de eer gehad, dat er een tijdlang een graaf heeft geresideerd, in de 16de en 17de eeuw stonden er ook de stoelen des gericht, maar toen uitsluitend van de grietenij Lemsterland. Zo is er sprake van grietman Janco Oosterzee in het jaar 1510, terwijl van 1609—1635 Christiaan Johannes Oosterzee het ambt van zijn voorvader(?) bekleedde. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Cyprianus, die tot 1641 het bewind voerde.

Er waren twee voorname hofsteden, die beide Oosterzee heetten, noordoostelijk van de kerk aan de rijdweg van Lemmer naar Heerenveen. De ene werd ook wel Blauwhuis genoemd. Cyprianus bezat maar even

20 stemdragende plaatsen in Lemsterland, waarvan 14 in Oosterzee! Hij werd opgevolgd door Frederik van Roorda, die ook in Oosterzee woonde. Er was nl. behalve de twee Oosterzee-staten ook nog een Roorda-state, meer naar het oosten, vlak bij de grensscheiding van Oosterzee en Echten.

Wie de kaart bekijkt ziet, dat er ook een Huys te Velde op voorkomt, midden in het Oostzinger veld, maar van een vroegere „heerlijke huizinge” is niets bekend. Oude beschrijvingen vermelden, dat er slechts wat homen staan, temidden waarvan zich een eendenkooi bevindt. De grote uitgestrektheid zou echter aan de andere kant het vermoeden kunnen opwekken, dat hier het oude kasteel van Graaf Willem heeft gestaan. Het is zeker, dat in de Middeleeuwen de kustlijn heel anders liep dan tegenwoordig en de strijd met Kuinre kan oorzaak geweest zijn, dat Graaf Willem zijn sterkte dicht bij de grens heeft gebouwd. Wat de kustlijn betreft, in 1701 werd nog een grote hoek land aan de zee prijsgegeven, toen een nieuwe dijk werd aangelegd naar Schoterzijk en Slijkenburg.

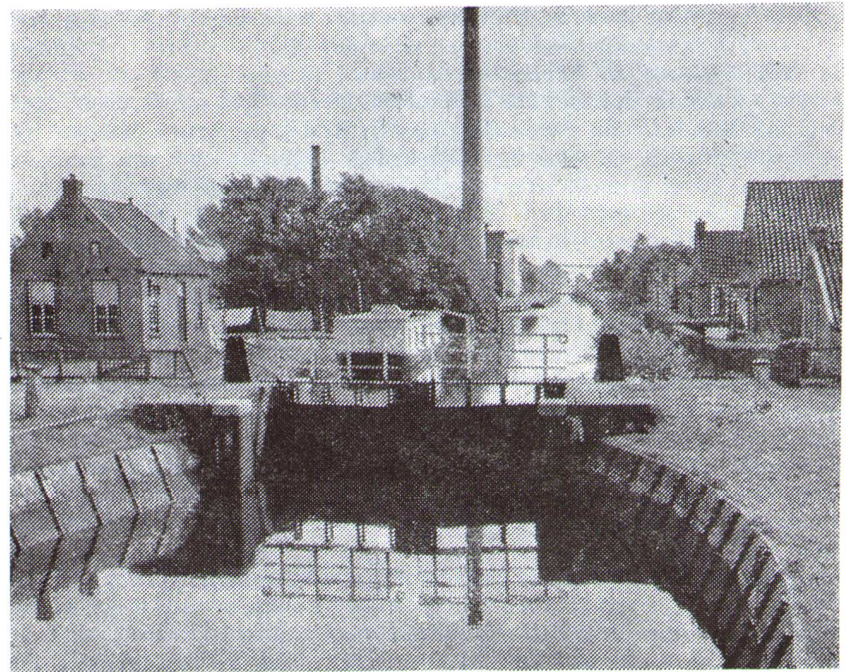
Oosterzee is een karakteristiek streekdorp. Van de Rijn en het Tjeukemeer liep een groot aantal vaarten naar de rijdweg en tussen deze vaarten, dicht bij de weg bevond zich een boerderij. Een eigenlijke buurt was er oorspronkelijk niet. De grote uitgestrektheid was oorzaak, dat er tal van boerderijen waren. Dat blijkt uit het groot aantal stemhebbende plaatsen: 98!

Dit aantal wordt in Friesland alleen overtroffen door Koudum met 114, Warns met 140 en Molkwerum met 211, maar in deze laatste plaats zijn het nagenoeg alle afzonderlijke huizen, en geen boereplaatsen.

Op een kaart in de 18e eeuw is aangegeven, dat vele van deze boerderijen bij Oosterzee waren verdwenen, al waren dan de stemmen ook gebleven.

De vervening in de 18e en de 19e eeuw was oorzaak, dat de bevolking toenam, maar toen ongeveer 1850 het vervenen gedaan was, verviel ook deze mogelijkheid tot uitbreiding weer. In totaal is volgens Van der Aa 1.500.000 vierkante el verveend, waarvoor 3 grote kanalen werden gegraven. In 1824 werd nog een stuk Klijnland, De Grienoemd, geveild, groot 1 bunder en 37 vierkante roeden voor f 1675,—. Een oliemolen aan de Rijn en een houtzaagmolen vlak bij de oude kerk hebben een tijdlang enige bedrijvigheid gegeven, maar nu is alles weer veeteelt, wat de klok slaat. Het is dan ook niet te verwonderen, dat de bevolking de laatste 100 jaar haast stationnair is gebleven. Van der Aa vermeldt ongeveer 1840, dat er 360 huizen met 920 inwoners waren en thans is dit laatste gestegen tot 1016. Lemmer heeft Oosterzee van zijn vroegere glorie als grietenijhoofdplaats beroofd en het rechthuis en de waag, die voorheen aanzien gaven aan Oosterzee, zijn al lang verdwenen.

Het verveende gebied is in 1854 met de streek, die bij Echten behoort, tot de grote veenpolder van Echten gevormd met een grootte van 3277 ha. In de lijst van geestelijke bezittingen, in 1544 opgemaakt, komen als

Sluis te Oosterzee

onderdelen van het dorpterritoir voor: de Oldetzyl, de Folgeren, de Oestercampen, 't Sooth, de Oldehorne, Feenhuysen, 't Langdeel, de Broeck, de Strengen, de Cromme Warren en de Witte Wornden, waar de vier geestelijken van Oosterzee hun overigens geringe bezittingen hadden liggen.

In de Roomse tijd, had Oosterzee maar even vier geestelijken. De toen nog kleine parochie moet dus geestelijk wel heel goed verzorgd zijn, als de pastoor en zijn helpers althans niet al te veel in het boerenbedrijf opgingen, waarover in de Middeleeuwen soms wel geklaagd werd.

Na de hervorming werden Oosterzee en Echten gecombineerd, een toestand, die vandaag de dag nog bestaat. Als eerste predikant wordt genoemd Rodtgerus Johannes Al, die omstreeks 1597 in beide dorpen het Evangelie bediende. Er is echter al eerder sprake van Antonius Nicolai, maar hij is waarschijnlijk een geleende dominee geweest, die heel de grietenij verzorgde. Ook Cornelis Wicherus en Johs. Blijenstein zullen voorlopers zijn geweest. De tweede eigen predikant was Warmoldus Hermanni Busch, die de kerken van Echten en Oosterzee diende van 1598—1608.

Ik zal de hele lijst van predikanten niet overnemen, temeer daar velen slechts heel kort in Oosterzee hebben gestaan. Een enkele uitzondering.

In 1748 kwam in Oosterzee Ds. Jacobus Cramer. Hij had met Ds. Ros van Rottevalle op dubbeltal gestaan en waarschijnlijk doordat Oosterzee Ds. Ros begeerde en Echten de candidaat Cramer, werd het lot geworpen (iets wat zich in 1778 herhaalde). Het lot viel op Ds. Ros, maar door de invloed van de oud-grietman Andringa kreeg Cramer de beroepsbrief toch en deed zijn intree zeer tegen de zin van velen in Oosterzee. Toen in 1748 overal oproeren uitbraken en Andringa in de Lemmer werd bedreigd door 100 Groningers, zoals er geruchten gingen, boden de mannen van Oosterzee hem hulp aan, mits hij „de saeke van Cramer na hun sin in orde bracht”.

Wat Andringa gedaan heeft, weet ik niet, maar Ds. Cramer is tot 1754 gebleven, toen hij een beroep kreeg van Hindeloopen. Erg stichtelijk was het in zijn dagen niet, want in 1749 moest Barteles Jochems voor het gerecht verschijnen, omdat hij in groot gezelschap had verklaard, dat hij zijn kind niet wilde laten dopen door Ds. Cramer, „want hij is op diefachtige, schelmse en hondsfodsche wijze aan het beroep gekomen”. Muurlingh Barteles meende echter, dat Barteles Jochems dat niet bewijzen kon en die kreeg toen tot bescheid: „Ik wou, dat de duivel u haalde, hem naar de bl..... wensende. Als gij het aanbrengt zal het uw of mijn hals kosten”.

Voor het gerecht verklaarde de verdediger van Barteles, dat Ds. Cramer niets deed dan jagen en vliegen. Hij leefde in onmin met de kerkeraad en gemeente, studeerde niet en toonde niet de minste achting voor de lidmaten.

Evenwel, al was de dominee er niet een van de bovenste plank, Barteles Jochems moest 14 dagen brommen.

Johannes Posthumus diende de kerken van Oosterzee en Echten van 1721—1740 en zijn zoon Rudolphus, die in Oosterzee was geboren, van 1754—1766.

Uit de 19de eeuw noem ik Ds. Petrus Koentz, die van 1809—1845 in Oosterzee stond en zijn opvolgers J. C. A. van der Siepkamp van 1845—1869 en N. S. Kappers van 1870—1883. Van 1883—1887 was Ds. S. Geertsema Beckering hier predikant. Hij behoorde tot de vrijzinnige richting en tijdens zijn ambtsperiode en in de vacature daaropvolgende ontstond dan ook de doleantie in Oosterzee. Na 1889 heeft Oosterzee steeds rechtzinnige predikanten gehad, als eerste Ds. H. Gerbrandy, die van Oosterzee naar Woudsend ging en van zijn opvolgers noem ik nog Ds. Visser, de bekende Ds. A. K. Straatsma en Ds. Kranendonk. Thans bestaat er de combinatie Oosterzee-Echten-Bantega met 1 kerkeraad en 2 predikanten, nl. Ds. H. A. Denkers te Bantega en Ds. D. P. Oosthoek te Oosterzee, die in de 3 kerkgebouwen dienst doen.

Het oude tufstenen kerkje, dat in de 12e of 13de eeuw was gebouwd, is in 1859 afgebroken. Het kerkhof is gebleven. Het oude kerkje had geen toren en het was in 1706 bij een storm vrijwel geheel ingestort, maar het werd weer opgebouwd. In 1798 werd er een toren bijgebouwd met een koepel, waarin de zware klok, in 1498 door Gerard van Wou gegoten en gewijd aan de H. Laurentius en de H. Martinus, werd gehangen.

Tot dusver had die in een klokkestoel gehangen. In 1859 werd echter besloten de hele zaak af te breken en noordoostelijker werd de nieuwe kerk eveneens met een toren met een koepel gebouwd. Gedurende de bouw vergaderde de gemeente in Echten. In 1860 kon de nieuwe kerk in gebruik worden genomen. Van binnen is er geen enkele oudheid. Alleen heeft er een scheepje in gehangen, dat ook al een plaats had in de oude kerk, maar dat geen enkele historische waarde had.

Van der Aa, die meedeelt, dat in 1706 het eerste kerkje opnieuw was opgebouwd, noemt als afmetingen: lengte 22 el en 6 palm, breedte 9 el en 4 palm.

Het Gereformeerde kerkje is wel heel eenvoudig. Oorspronkelijk was het een slagerij, die later iets werd verbouwd en ook vergroot. De gemeente is ook niet groot: 257 zielen groot en klein. Zoals reeds werd meegedeeld, ging een deel van de gemeente van Oosterzee en ook van die van Echten met de Doleantie mee in de dagen van Ds. Geertsema Beckering en de daarop gevolgde vacature.

In Echten bestond reeds sedert 1880 een Christelijk Gereformeerde gemeente, waarbij de dolerenden uit dit dorp zich konden aansluiten (na 1892).

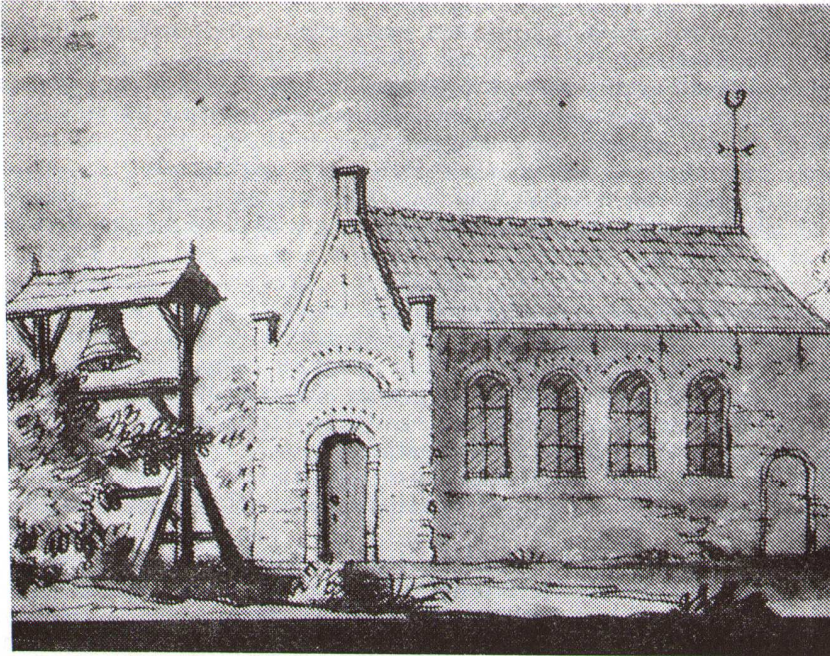
In 1894 kreeg de Geref. kerk haar eerste predikant, Ds. E. Vonk, die echter reeds het volgende jaar weer vertrok. Eerst 10 jaar later werd er weer een dominee bevestigd, n.l. Ds. Tj. Petersen, en daarop volgden Ds. K. Minnema, Ds. A. J. Fanoy, Ds. Y. Vellenga, Ds. J. A. Gravestein, Ds. Waagmeester, Ds. K. P. v. d. Wel en Ds. A. Kruyswijk, terwijl thans Ds. D. Passchier de gemeente verzorgt.

Typerend voor de verhouding van de kerken in deze streek is, dat de kerkeraden van de Gereformeerde kerken van Oosterzee en Echten met die van de Hervormde van Echten-Oosterzee en Bantega geregeld samenkomen om belijdenis en kerkformatie te bespreken.

Als pionier van het Gereformeerde volksdeel trad in de vorige eeuw vooral op Fokke Freerks Wind, van wie twee kleinzoons nu nog een vooraanstaande plaats innemen in het kerkelijk-, politiek- en schoolleven in Oosterzee.

Er is in Oosterzee lang één school geweest, de Openbare school, die ongeveer 130 jaar geleden een 90 leerlingen telde. In 1824 overleed de meester J. A. Visser, die lang de jeugd van Oosterzee had onderwezen. Zijn opvolger werd een salaris toegezegd van f 250,— en van de 70 leerlingen 40 centen per kwartaal, terwijl voor het opzicht van het kerkhof en het beluiden van de doden vrij huis en tuin met nog f 11,— werd gegeven. In 1865 werd een nieuwe school gebouwd en in 1907 nog een. Aan de Middenvaart werd in 1874 een tweede Openbare school gebouwd, nadat particulieren, onder wie de bewoner van de Kooiplaats, reeds huisonderwijs hadden laten geven.

De kinderen uit de positief Christelijke gezinnen bezochten ook deze Openbare scholen of zij gingen naar de Christelijke school te Lemmer. In 1912 werd echter een Christelijke school geopend. Freerk Wind was

Kerk van Oosterzee in 1722

de eerste voorzitter (—1941), terwijl zijn zoon Anne Wind nu die functie van 1941 af bekleedt.

Als pioniers moeten in dit verband ook genoemd worden de heren P. Bangma, W. Kuipers, S. Visser en J. Nieuwenhout. Het eerste hoofd was de heer A. Koster, terwijl later aan het hoofd van de school stonden de heren Pruiksma (nu te Makkum), Zuiderveld (nu Sneek), Boeyenga (nu te Workum) en M. Fokkema. De heer J. van Gorcum heeft thans de leiding. De school telt 88 leerlingen, de Openbare (hoofd de heer G. H. Scholten), iets minder. De beide scholen staan zusterlijk naast elkaar aan de weg naar Echten. De Christelijke school gaat uit van Hervormden en Gereformeerden.

In 1956 is een Chr. Kleuterschool geopend in een noodgebouw, dat mee gebouwd is door ouders en vrienden van het Chr. Kleuteronderwijs. De school telt thans 37 leerlingen en staat onder leiding van mej. B. Wagenaar.

Oosterzee telt thans, zoals ik al meedeelde, 1016 inwoners. Doordat Bantega enkele jaren terug een zelfstandig dorp is geworden, is het aantal sterk gedaald, terwijl ook de emigratie parten heeft gespeeld. Bantega was vroeger een dorp ten westen van Oosterzee, maar is door het water geheel verdwenen. Nu is er een nieuw Bantega ver-

rezen in de grote Veenpolder, ten zuidoosten van Oosterzee, dat aan Echten en Oosterzee een deel van de oude dorpsgerechtigheid heeft ontnomen.

Er is wel groei, als we nagaan, dat in 1744 in Oosterzee slechts 63 gezinnen woonden en in Echten 23. Van die 63 waren 17 on-of minvermogen. Dan zijn de verhoudingen nu wel beter.

In de Franse tijd waren de bewoners van Oosterzee in tegenstelling met vele andere plattelanders helemaal niet voor de hooggeroemde Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap. Oosterzee heette een broeinest van malcontenten en Oranjeklanten. Uit andere dorpen doken er zelfs onder. Dezelfde houding, die het dorp ook in de jaren 1940—1945 aannam. Hepkema deelt er een paar staaltjes van mee:

Claes Jacobs, schoenmaker te Oosterzee, had zich spottend uitgelaten over de nieuwe regering en bij herhaling uitgeroepen: Oranje Boven.

Tjibbe Fokkes dronk op de gezondheid van Oranje.

Ebele Ebeles van Kollum, een onderduiker, had de wens geuit zijn handen te wassen in patriottenbloed.

Jacobs Caspers van St. Anna, ook naar Oosterzee gevlucht, had de Patriotten met doodschieten bedreigd en hij had ook vele malen geschoten, doch..... niet met scherp.

Idske Jans van Echten had eenvoudig geroepen: Oranje Boven. Allen werden opgebracht naar Leeuwarden. Alleen de straf van Idske Jans is me bekend: Een jaar verbannen! De anderen zullen dus wel meer gekregen hebben.

In Oosterzee is in het begin van de 16de eeuw geboren Menso Poppius, die voor de verbreiding van het Calvinisme in Friesland van grote betekenis is geweest. Hij was misschien een zoon van Poppe Hans, die in de beneficiaalboeken van 1543 voorkomt. Menso was eerst pastoor, maar reeds in 1542 moest hij om zijn ketterse gevoelens uitwijken. In Manslagt in Oost-Friesland werd hij predikant en daar schijnt hij in contact met Calvin te zijn gekomen. Hij werd een vurig aanhanger van deze hervormer, wat uit de correspondentie blijkt. Zijn doel werd, om in Holland en Friesland het Calvinisme te verbreiden en daartoe schreef hij een boekje, waarbij hij aan Calvin vroeg, om het voorwoord te schrijven. Niettegenstaande de gevaren begaf hij zich uit het veilige Oost-Friesland naar de Nederlanden, waar in die tijd de vervolgingen woeden. In 1559 was hij in Utrecht, waar hij gevangen genomen werd om zijn aanvallen op 't verplichte celibaat (de ongehuwde staat der geestelijken). Hij kwam echter weer vrij en begaf zich nog in hetzelfde jaar naar Friesland, waar hij ook gevangen genomen werd. De oorzaak was, dat de Raadsheer Van Dekema van Jelsum bij een processie van een bedelaars een brief ontving met een vers, waarvan de inhoud hierop neerkwam:

„dat Dekema door Gods goedheid wel een groot en machtig man was, doch dat hij deze macht niet mocht misbruiken en het zwaard der gerechtigheid keren tegen de godvruchtigen, want dat als-

dan zijn straf niet lang zoude uitblijven, zinspelende op zijn Spaansgezindheid en vervolging van andersdenkenden”.

Deze bedreiging baarde vrijwat ontsteltenis in de kringen van de hoogste justitie en de kettermeester Lindanus werd er van in kennis gesteld. Deze wist uit te vissen, dat de schrijver het „libel” Menso Poppius was en dat deze ketter in Friesland verkeerde. Het gelukte, om hem gevangen te nemen en zeker zou Menso Poppius ter dood zijn gebracht, had hij niet weten te ontsnappen.

Zeven jaar later speelde hij een grote rol in Sneek. Daar had de magistraat in de woelige dagen van de beeldenstorm maatregelen genomen tegen rustverstoring, maar onder de burgers waren verscheidende aanhangers van de nieuwe leer, onder wie Poppe Agges, Agge Hendriks en Meester Leo Hania, „de prinsipaalste voorstanders van de Calvinistische religie”. De Magistraat moest bakzeil halen en de sleutels van de stadspoorten aan de oppositie afgeven. Verder werd het stadsbestuur gedwongen, de kerken af te staan aan de Gereformeerden en „de Roomse mis stond voorlopig stil”. Het was Menso Poppius, die in de Grote Kerk te Sneek de eerste Calvinistische preek hield. Hij had nog twee collega's, van wie er een Cornelius Poppius heette, volgens sommigen zijn broer. Uit de toevoeging aan de naam van deze tweede Poppius, Rotsterhaulis zou men echter afleiden, dat hij geen broer was. Er was trouwens nog een derde Poppius, n.l. Sixtus, de pastoor van Burgwerd, die ook al om zijn hervormingsgezindheid de vlucht moest nemen.

In 1567 keerde het getij en Menso Poppius moest weer de vlucht nemen, nu voor Alva's geweld en weer was Oost-Friesland zijn Pella. Prof. Rutgers heeft op zijn betekenis voor het Calvinisme in de Nederlanden gewezen. Van hem wordt gezegd, dat hij een goede Calvinist was, maar zacht van gemoed. Hij wilde in sommige gevallen echter verder gaan dan Calvijn, vooral inzake de tucht. Zo wilde hij gierigaards en ouders, die hun kinderen niet goed opvoedden, censureren. Calvijn vermaande hem soms, niet te hard van stapel te lopen. Dat hij de beelden uit de kerk wilde verwijderen, ligt geheel in de lijn, doch ook orgels waren hem een gruwel en deze liet hij op het kerkhof verbranden als afgodische instrumenten.

Van zijn verdere levensbaan is weinig meer bekend. Hij zal in Oost-Friesland zijn overleden voordat er een tweede ommekeer plaats had op kerkelijk gebied.

Aan Menso Poppius danken we een lijst van 70 R.K. geestelijken in Friesland, die met de hervorming meegingen en des wege het land moesten verlaten, om aan de inquisitie te ontgaan.

Oosterzee heeft behalve een hervormer ook een ziener voortgebracht. Er is in de kanselarij een klein boekje, dat het visioen van Intje Janszoon van Oosterzee bevat. Dit boekje van slechts een paar bladzijden, is vele tientallen malen herdrukt, en het vond altijd weer gretige aftrek, vooral in dagen van spanning. En telkens werd het

dan weer toepasselijk verklaard op de bepaalde tijdsomstandigheden, waarin het opnieuw verscheen, Het exemplaar, dat ik uit de Provinciale Bibliotheek leende, is b.v. door een „Liefhebber der Waarheid” op „onze dagen en tijden toepasselijk uitgelegd” en uitgegeven bij T. Mulder te Oude Pekela. Hoewel er geen jaartal vermeld is, moet het zijn herdrukt omstreeks 1870, want er wordt gesproken over een profetie van ongeveer 150 jaar geleden. Het was echter nog vóór 1870, want de eenheid van Duitsland is nog niet tot stand gekomen: hun onenigheid is zo groot, dat zij daaraan te gronde zullen gaan. De Belgen komen er ook niet best af: hun wordt verweten, dat zij zich schuldig maken aan stinkende hovaardij, dronkenschap en afgoderij en zo past de „Liefhebber der Waarheid” alles toe op zijn tijd. De lezer kon voor één dubbeltje daarvan genieten. Het titelblad ziet er aldus uit:

UITLEGGING

VAN DE

WONDERBARE VERSCHIJNING

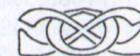
VAN

INTJE JANSZON.

Toepasselijk op onze dagen en tijden.

*HET GESCHIED-VERHAAL ZELVE IS
HIER ACHTER GEVOEGD.*

Door een liefhebber der Waarheid.

NADruk VERBODEN.

VIJFDE VERMEERDERDE DRUK.

Prijs 10 cent.

T. MULDER A_{zn.}, OUDE-PEKELA.

En nu iets over „het gezicht” zelf, zoals Intje Jansz van Oosterzee het heeft opgetekend.

In het jaar onzes Heeren 1722 den 8 December, ben ik, Intje Jansz, geweest te Huize van Hanke Rommerts; alwaar ik heb gesproken over Godes Heilig Woord! ja mede van zware krijg en oorlog, hetwelk wij bekennen een straffe van God te wezen; dat wij verdient hebben om onzer zonden wille.

Hiermee heb ik haar Gode bevolen en ben 's avonds naar huis gegaan; komende op de Heereweg, heb ik roepen gehoord, *o wee, o wee, o wee*, omziende heb ik niets gezien, toen heeft dezelfde stem weder geroepen, *o wee, o wee, o wee*; voor mij heb ik gezien drie personen van wonderlijke gedaante, waarvan ik zeer verschrikt ben geweest; biddende bij mij zelve: O genadige God en Vader, bewaar mij voor alle kwaad, wees mij arme zondaar genadig.

Toen heb ik gesproken, zijt gij van God, zoo spreekt mij toe in Godes naam, zijt gij van den Satan, zoo wijkt van mij, toen kwam de eerste, blinkende gelijk de zon, hebbende in zijn regterhand een Roede, die droop al van den bloede, de tweede gelijk de Dood, de derde het fatsoen gelijk een Krijgsmann, tot de knieën toe bloedig, hebbende in zijn regterhand een zwaard, dat droop al van de bloede, hebbende geroepen, *o wee, o wee, o wee* over Brabant en Vlaanderen, zoo zij haar niet bekeeren van haar zondig leven, van haar stinkende Hoovaardij en Dronkenschap en vervloekte Afgoderij, zoo zullen zij in een Bloedbad vergaan. Toen heeft de eerste gesproken, ziet onder mijn regterarm naar het Zuidwesten, toen heb ik gezien het geheele land vol Ruiters en Soldaten, tot de knieën toe bloedig. Toen heeft hij gesproken, ziet onder mijn linkerarm naar het Zuidwesten, toen heb ik gezien dat het geheele land vol dooden was, toen hebben zij geroepen, *o wee, o wee, o wee* over Friesland. God de Heere kan de verachting van zijn Heilig Woord en de verdrukking zijner armen niet langer verdragen; toen hebben zij gesproken, ziet onder mijn regterarm naar het Noorden, waar ik gezien heb een hooge en verhevene stellagie, op elke hoek gesneden met twee vergulden Leeuwen, waarop gezeten waren een groot aantal schaaphoeders, beneden de stellagie een groote stal vol schapen, zoo heb ik gezien eenige van die Herders gekleed met een vreemd habied, zittende op het Noorden van de Stellagie, hebbende een deel scheerders met allerlei kleedinge bekleed, hebbende een deel scherpe Scheermessen waarmede zij de schapen de wolle afscheurden, dat er op vele plaatsen het vel mede afging, en het bloed op de aarde vloeyde, waarop de schapen zeer begonnen te kreunen, totdat ik zag komen een man gekleed met een vreemde kleeding, hebbende een vierkante hoed op zijn hoofd, hebbende een grooten korf met leer beslagen, gaande na de stellagie, gevende de Herders eenige brieven uit zijn korf, om dezelve

wederom te vullen met de bloedige wolle, toen begonnen de schapen met groot oproer tegen haare scheerders te maken, totdat ik zag komen twee wolven hebbende een groot deel vossen bij haar, makende een aanslag op de stellagie, waarvan de schapen met hare Hoeders begonnen te vlugten, klagende zeer over haar wreede herders, totdat ik zag komen een oude Leeuw uit een Tuin hebbende een groot deel jonge Leeuwen bij hem, uit een Tuin komende, bestoken met Oranjobloemen, vallende met grooten nijd op de Wolven met haar aanhang totdat hij haar met grooten nijdigheid heeft te rugge gedreven en verslagen, waardoor de schapen met hunne Scheerders begonnen weer in de grootste eenigheid te komen en de wolf begon weder te groeyen, toen heeft hij gezegd, ziet onder mijn linkerarm naar 't Noorden! waar ik gezien heb, dat de Herders waren gekleed met lange bonte rokken en de Scheerders met lange mantels, hebbende houwens op hare zijden, de schapen waren veranderd in Burgers en Boeren, dewelke in vele plaatsen in Friesland tegen hare Overheden opstonden. (Kneppelfreed?)

Dan volgt het wee over Duitsland, dat met dure tijd, oorlog en pestilentie wordt bedreigt. Een wrede arend, die alle vogelen het leven zuur maakte, wordt door een leeuw verjaagd tot grote vertroosting van alle vogelen, „dewelke den Leeuw zeer bedanken”.

Daarmee was het visioen uit en de drie personen gaven bevel aan Intje Jansz om het gezicht aan alle mensen te openbaren, opdat zij zich nog konden bekeren. Maar Intje Jansz besloot op zijn legerstede, alles nog eens overpeinzende, om het maar niet te doen. Toen verscheen er echter een helder licht en hij kreeg drie flinke opstoppers: een op zijn rechteroog, „waarvan ik zeer verblind was” en twee op zijn rechterzijde. Dat hielp, want Intje Jansz besloot nu te gehoorzamen en hij vraagt allen, die zijn verhaal zullen lezen of horen, om te bidden, dat de plagen mogen worden afgewend.

Bij mij Intje Janszoon, Ouderling der Gemeente Jezus Christus tot Oosterzee en Echten, en ik ben bereid hierop te sterven.

De grote vaagheid van het gezicht was oorzaak, dat men het bij allerlei gelegenheden weer kon toepassen: de Napoleontische tijd, de woelingen in 1747, de aardappelziekte, de Frans—Duitse oorlog enz., zelfs nog in 1914, terwijl een politiek tintje door de Oranjobloemen ook heel goed mogelijk was. Duizenden en tienduizenden exemplaren van het boekje van Intje Jansz zijn verspreid en velen hebben meer aandacht besteed aan deze wartaal dan aan het levende Woord van God. Tenslotte deelde een achterkleinzoon van de bekende Professor Joh. Jac. van Oosterzee, in de 19de eeuw een der bekendste strijders voor de oude Waarheid, me mee, dat deze theoloog-aestheticus sproot uit een geslacht, dat afkomstig was uit Oosterzee. Zelf is Prof. van Oosterzee in Rotterdam geboren. Ook een familie Van der Zee ontleent de naam aan deze plaats.